

# Zapiski bibliograficzne

## ZIEMIE ZACHODNIE

KAZIMIERZ SAYSSSE - TOBICZYK:  
*Na Pomorzu Zachodnim*. Wydawnictwo „Polonia”. Warszawa 1963, s. 167.

Album, wydany w ramach krajoznawczej serii pn. *Uroda Polski*, zawiera ponad 140 fotografii czarno-białych oraz 8 kolorowych, przedstawiających zabytki przyrody, architektury, rzeźby, malarstwa oraz krajobraz Pomorza Zachodniego (od rzeki Słupi na wschodzie po zachodnie granice Polski). Tomik opatrzone komentarzem syntetycznie przedstawiającym dzieje, związki z Polską oraz walory turystyczno-rekreacyjne tego obszaru. W formie załącznika — informator turystyczny (plan Szczecina, mapka, trasy wycieczkowe, wykaz hoteli i schronisk PTTK).

„PRZEGLĄD ZACHODNIO-POMORSKI” zeszyt 3/1963. Dwumiesięcznik, Instytut Zachodnio-Pomorski. Szczecin 1963, s. 182.

Zeszyt otwiera szkic L. Janiszewskiego, charakteryzującego początki oraz rozwój rybołówstwa dalekomorskiego w Polsce w l. 1931—1939 (warunki powstania i działalność przedsiębiorstw dalekomorskich, wzrost połowów, trudności w zakresie kadrowym). Dwa następne artykuły dotyczą pewnych zagadnień afrykańskich (M. Domagała, *Niektóre zagadnienia rybołówstwa morskiego na łowiskach Afryki Zachodniej*; J. Rutkowski, *Wzrost gospodarczy a zdolność płatnicza rozwijających się krajów afrykańskich*).

W dziale materiałów opublikowano prace: P. Zaremby, *Układ ciążeb oraz kierunków rozwojowych szczyńskiego podregionu miejskiego*; J. Węgleńskiego, *Dynamika procesu stabilizacji mieszkańców Swinoujścia*; J. Sobczaka, *„Ziomość pomorskie” w systemie zachod-*

*nioniemieckich organizacji rewizjonistycznych*. Numer zamykają — jak zawsze — recenzje, przeglądy wydarzeń społeczno-gospodarczych i kulturalnych, uwagi Z. Łaskiego na temat postępu technicznego w przemyśle.

„ROCZNIK LUBUSKI” tom III. Lubuskie Towarzystwo Kultury. Zielona Góra 1962, s. 448.

Nowy tom „Rocznika Lubuskiego” przynosi, w porównaniu z zeszytem I i II, więcej prac o tematyce współczesnej. Dział artykułów i rozpraw otwiera szkic A. Kwileckiego, charakteryzującego organizację, problematykę i osiągnięcia w zakresie badań socjologicznych na Ziemi Lubuskiej w 15-leciu Polski Ludowej. W następnych artykułach H. Korwel, kontynuując swoje rozważania opublikowane w II tomie „Rocznika”, przedstawia bardzo ciekawe wyniki badań przeprowadzonych nad zainteresowaniami intelektualnymi i czytelniczymi młodzieży szkolnej woj. zielonogórskiego; J. Danielewski omawia stan i perspektywy turystyki na obszarze Ziemi Lubuskiej; T. Swiońc szkicuje historię najstarszej w Polsce fabryki win — Lubuskiej Wytwórni Win; W. Pasterniak w rewizyjnym artykule przedstawia aktualne sprawy nazewnictwa geograficznego na Ziemi Lubuskiej; tenże autor wspólnie z H. Szczegółą omawiają ogólnie historię i dorobek Państwowego Liceum Pedagogicznego w Sulechowie. Autorzy trzech następnych rozpraw podjęli problematykę miast lubuskich. I tak: J. Muszyński przedstawia genezę i rozwój przestrzenny 5-miast woj. zielonogórskiego (Międzyrzecz, Strzelce Krajeńskie, Ośno Lubuskie, Krosno, Koźuchów); M. Eckert dzieje Rzepina, a E. Rabiega — Kar-

gowej. Dział rozpraw zamyka szkic W. Korcza pt. *Jonasz Szlichtyng (1592—1661)* napisany w 300-rocznicę śmierci tego wybitnego działacza, pisarza i myśliciela ariańskiego, oraz artykuł T. Kajana na temat wykonania ordynacji praw szkolnych z 1928 r. dla mniejszości polskiej.

Poza wymienionymi tom zawiera wspomnienia (J. Fabisia oraz W. Sroki) z okresu tworzenia i pracy szkoły polskiej w Nowym Kramsku w latach 20-lecia międzywojennego, liczne artykuły o charakterze materiałowym (np.: E. Dąbrowski, *Słowiańska chata z VI wieku*; T. Kajan, *Wyzwolenie ziem woj. zielonogórskiego w 1945 r.*; A. Czarkowski, *Życie literackie Ziemi Lubuskiej w latach 1955—1962*), również rozbudowany (w stosunku do tomów poprzednich) dział recenzji, kronikę kulturalną (1960—1962), bibliograficzne zestawienie (za lata 1957—1962) prac dotyczących kultury Ziemi Lubuskiej.

„ZARANIE ŚLĄSKIE”. Kwartalnik, zeszyt 3/1963. Wydawnictwo Śląskiego Instytutu Naukowego. Katowice—Cieszyn 1963, s. 182.

W zeszycie tym opublikowano: artykuł W. Długoborskiego przedstawiającego — na podstawie dotychczasowych opracowań — przemiany struktury agrarnej na Górnym Śląsku w XVIII w. (głównie na terenie późniejszego zagłębia węglowego); J. Szaflarskiego charakterystykę pierwszej mapy Śląska

Cieszyńskiego z początków XVIII w.; rozważania S. Smaka, próbującego określić — w polemice z dotychczasowymi sądami — istotę ludowości utworów literackich K. Miarki; A. Maślara opracowanie śląskiego fragmentu biografii L. Kruczkowskiego. Ponadto na zeszyt składają się liczne artykuły materiałowe, polemiczne, recenzje oraz kronika.

„KWARTALNIK OPOLSKI” nr 2/1963. Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Opole 1963, s. 111.

W artykule pt. *Postępowe tradycje nauczycieli śląskich* J. Reiter omawia działalność niektórych niemieckich i polskich pedagogów na Śląsku w XIX w. W następnych pracach J. Ratajewski analizuje stanowisko „Gazety Opolskiej” w l. 1890—1900 wobec ruchu socjalistycznego, F. Lenczowski kreśli zarys działalności gospodarczej klasztoru cystersów w Kamieniu Żabkowickim do końca średniowiecza. Poza wymienionymi na przedstawiany zeszyt składają się artykuły materiałowe (L. i J. Pośpiechowie, *Baśnie i podania Józefa Lompy w zbiorach polskich*; M. Rasińska, *Cena emancypacji*), sprawozdawcze (H. Borek, *Działalność naukowa Katedry Języka Polskiego przy WSP w Opolu*), polemiczne (S. Rospond, *W obronie rozważnej popularyzacji nazewnictwa śląskiego*), kronika kulturalna (za okres lipiec—grudzień 1962) oraz recenzje.

Zestawił: W. T.

## NIEMCY

### *Niemcy bismarkowskie*

EBERHARD NAUJOKS: *Bismarck und das Wolfsche Telegraphenbüro, „Geschichte in Wissenschaft und Unterricht”* nr 10/1963, s. 605—616.

Bismarck doceniał znaczenie opinii publicznej w życiu politycznym, szczególnie po doświadczeniach z depeszą emską. Dlatego też starał się na nią wpływać i kształtować posługując się

znaną w tym czasie agencją berlińską Wolffa. Wykazał to Naujoks w przedstawianym artykule, opartym na nieopublikowanych dokumentach z archiwum niemieckiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

### *Niemcy w okresie Wilhelma II*

WOLFGANG ABENDROTH: *August Bebel. Der Volkstribun in der Aufstiegs-*

*periode der deutschen Arbeiterbewegung.* „Frankfurter Hefte” nr 10/1963, s. 668—675.

W bieżącym roku przypada 50 rocznica śmierci Augusta Bebła, jednego z najwybitniejszych przywódców niemieckiego ruchu robotniczego. Z tej okazji autor artykułu przedstawił sylwetkę Bebła, scharakteryzował jego książki i działalność polityczną. Abendroth podkreśla, iż śmierć Bebła stanowi cezurę w historii SPD. Od tego momentu kierowniczą rolę zaczęła odgrywać biurokracja partyjna, która przyczyniła się do zarzucenia dotychczasowego dorobku ideologicznego partii. Skrajnym wyrazem tego było głosowanie za kredytami wojennymi w 1914 r. Krok ten był zarazem zapowiedzią klęski w walce o realizację ideałów demokracji w okresie Republiki Weimarskiej.

HANS-ULRICH WEHLER: *Der Fall Zabern.* „Welt als Geschichte” nr 1/1963, s. 27—46.

Bezprawie dokonane przez władze wojskowe na ludności cywilnej w małym alzackim miasteczku Zabern (Saverne) ujawniły słabość struktury wewnętrzno-politycznej Niemiec wilhelmskich. Uzewnętrzniło się z całą jasnością dominujące stanowisko kasty wojskowo-junkierskiej, która mogła pozwolić sobie na deptanie obowiązujących ustaw. Odpowiedzialni za dokonane bezprawie dowódcy wojskowi nie tylko nie zostali ukarani, lecz otrzymali nawet telegram gratulacyjny od pruskiego następcy tronu. To brutalne i publiczne pogwałcenie obowiązujących ustaw wywołało konflikty społeczne i wewnętrzno-polityczne, z którymi nie uporano się przed wybuchem I wojny światowej. W końcowej fazie wojny problemy te odżyły ze zdwojoną siłą i w rezultacie przyczyniły się także do upadku Rzeszy Wilhelma II.

KLAUS SCHWABE: *Zur politischen Haltung der deutschen Professoren im ersten Weltkrieg.* „Historische Zeitschrift” nr 3/1961, s. 601—634.

Bardzo interesujący artykuł przedstawiający postawę polityczną niemieckich profesorów w okresie I wojny światowej. Odzwierciedla ją najlepiej ankieta rozpisana wśród niemieckich uczonych w 1915 r. Jej celem było zebranie podpisów popierających skrajną politykę aneksjonistyczną. Otóż poparcie dla takiej polityki zadeklarowało 352 profesorów uniwersytetów, którzy domagali się daleko idących aneksji terytorialnych nie tylko na Wschodzie, ale i Zachodzie. Profesorowie ci utworzyli komitet znany pod nazwą *Unabhängiger Ausschuss für einen deutschen Frieden*, którym kierował znany ze swojej działalności w *Hakacie* historyk berliński — Dietrich Schäfer. Komitet prowadził do końca wojny ożywioną działalność wśród niemieckiej inteligencji na rzecz polityki aneksjonistycznej. Przeciwnicy tej agitacji zgrupowali się wokół innego berlińskiego historyka Hansa Delbrücka, wydawcy „Preussische Jahrbücher”. Było ich jednakże tylko 81. Niemniej i ta grupa była zwolennikiem aneksji tylko w znacznie skromniejszym wymiarze i to wyłącznie w Europie wschodniej. Grupa Delbrücka nie miała możliwości szerszego oddziaływania na niemiecką opinię publiczną.

HARTMUT LEHMANN: *Czernins Friedenspolitik 1916—18.* „Welt als Geschichte” nr 1/1963, s. 47—59.

Wnioski do jakich doszedł autor artykułu po przeprowadzeniu szczegółowych studiów w wiedeńskim *Haus-Hof- und Staatsarchiv* nad zagadnieniem pokojowej polityki austriackiego ministra spraw zagranicznych Czernina w l. 1916—1918, wskazują na niekonsekwencje metodologiczne Lehmana. Stwierdza on mianowicie, że tylko wybitny polityk i mąż stanu o wyjątkowej dalekowzroczności politycznej mógłby wprowadzić Austro-Węgry z kryzysu, w jakim znalazły się w czasie I wojny światowej. Z drugiej jednak strony Lehmann podkreśla, że pokojowa polityka Czernina zakończyła się niepowodzeniem na skutek zależności Austro-Węgier od Niemiec.

## Niemcy hitlerowskie

GERHARD BIDLINGMAIER: *Die strategischen und operativen Überlegungen der Marine 1932—1942*. „Wehr-Wissenschaftliche Rundschau” nr 6/1963, s. 312—331.

Bidlingmaier wyjaśnia genezę koncepcji strategicznych naczelnego dowództwa niemieckiej marynarki wojennej w okresie II wojny światowej. Koncepcje te koncentrowały się — jak wiadomo — na zwalczaniu angielskiej floty handlowej w celu odcięcia Wielkiej Brytanii od jej surowcowych i żywnościowych zasobów w koloniach i dominiach. Koncepcja ta narodziła się w wyniku krytycznych studiów nad założeniami strategicznymi i operacyjnymi naczelnego dowództwa niemieckiej marynarki wojennej w okresie I wojny światowej, które zmierzały do pokonania brytyjskiej floty wojennej w wielkiej batalii i wywalczenia w ten sposób przewagi na morzu. Plany te — jak wiadomo — spełzły na niczym, gdyż nigdy nie doszło do rozstrzygającej bitwy dwóch flot wojennych. Uznano więc, że skuteczniejsze będą działania podjęte w celu zwalczania brytyjskiej floty handlowej. Artykuł obrazuje, w jakim stopniu założenia te weszły w życie podczas wojny i jakie przyniosły rezultaty.

HANS BUCHHEIM: *Die Höheren SS- und Polizeiführer*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 4/1963, s. 362—391.

Buchheim przeprowadził szczegółowe studia archiwalne w celu ustalenia genezy instytucji tzw. Wyższych Dowódców SS i Policji, ich stosunku do administracji wewnętrznej i wojskowej, określenia zakresu ich działania jak również ustalenia ich pozycji w organizacji SS i policji.

C. F. LATOUR: *Goebbels „Ausserordentliche Rundfunkmassnahmen 1939—1942*. „Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte” nr 4/1963, s. 41—43.

Ponieważ radiostacje zagraniczne, głównie alianckie, niweczyły w poważnym stopniu wysiłki hitlerowskiego ministra propagandy Goebbelsa, przygotował on projekt ustawy zakazującej słuchania audycji nadawanych przez radiostacje zagraniczne. Nieprzestrzeżenie tego zakazu miało być karane aż do kary śmierci włącznie. Dokumentację tej sprawy zebrał, skomentował i opublikował Latour.

CHARLES BURDICK: *Planungen für das Einrücken deutscher Kräfte in Spanien in den Jahren 1942—1943*. *Die Unternehmen „Ilona” und „Gizela”*. „Wehr-Wissenschaftliche Rundschau” nr 3/1963, s. 164—178.

Autor, amerykański historyk wykładający w *San Jose State College*, zajmuje się mało znanymi planami hitlerowskiej inwazji na Hiszpanię. Powstały one w 1941 r., kiedy Hitler przypuszczał, że alianci wylądują na Półwyspie Iberyjskim. Założeniem tych planów było zbudowanie linii obronnej na południowych stokach Pirenejów. Kiedy przewidywania Hitlera nie sprawdziły się, plan znany pod kryptonimem „Ilona”, został zarzucony. Hitler wrócił do tego planu w 1943 r. po wylądowaniu aliantów w Afryce północnej. Plany te nie wyszły nigdy poza stadium improwizacji.

HARALD ROSE: *Der Anspruch der DDR auf Mitgliedschaft in den Vereinigten Nationen*. „Deutsche Aussenpolitik” nr 5/1963, s. 355—365.

Autor dowodzi, omawiając poszczególne punkty Karty ONZ, iż NRD i jej pokojowa polityka w pełni spełniają wszystkie wymogi stawiane państwom starającym się o członkostwo ONZ. Fakt nieuznania NRD przez inne państwa nie może być przeszkodą w przyjęciu do ONZ, gdyż nie stanowi on o suwerenności czy też podmiotowości prawnomiędzynarodowej państwa. Rose przypominia, że właśnie ONZ niejednokrotnie przyjmowała w poczet swoich członków kraje, które nie mogły wyka-

zać się uznaniem przez wszystkie państwa. Tak więc jedynym kryterium przyjęcia NRD do ONZ powinna być jej pokojowa polityka, a urzeczywistnienie umowy poczdamskiej przez NRD we wszystkich dziedzinach polityki, stanowi gwarancję jej rozwoju w duchu przyjaźni i pokoju. Obawy pogłębienia podziału Niemiec przez przyjęcie NRD do ONZ autor uważa za nieuzasadnione, ponieważ proces zjednoczenia zależy od tego, jak szybko ludność Niemiec zachodnich przewycięży elementy militarystyki i imperializmu. Okoliczność ta nie powinna pozbawiać na arenie międzynarodowej głosu tej części Niemiec, w której te procesy zostały już dokonane. Najlepszym rozwiązaniem tego problemu byłaby — zdaniem autora — konfederacja obu państw niemieckich z udziałem Berlina zachodniego oraz zawarcie traktatu pokojowego.

HANS RICHTER: *Die Wirtschaftsgemeinschaft DDR — Polen „Deutsche Aussenpolitik”* nr 7/1963, s. 555—560.

Przegląd rozwoju stosunków gospodarczych między Polską a NRD w latach 1950—63 z uwzględnieniem bieżących umów długoterminowych i planowanych w l. 1965—70—80. Autor omawia nie tylko rozwój handlu zagranicznego z podaniem wartości obrotów w kolejnych latach, ale także rozwój współpracy techniczno-naukowej. W stosunkach między Polską a NRD notuje się ciągły wzrost wymiany handlowej, która w r. 1963 osiągnęła obroty w wysokości 1.4 mld marek. NRD jest drugim (po ZSRR) partnerem handlowym Polski. Artykuł oparty na bogatych materiałach polskich i niemieckich opatrzonych tabelami i wykresami.

GERHARD RIEGE, KARL SEIDEL: *Das aussenpolitische Wirken des Staatsrates der DDR. „Deutsche Aussenpolitik”* nr 6/1963, s. 462—473.

Autorzy omawiają rolę Rady Państwa NRD jako organu Izby Ludowej oraz jej kompetencje w zakresie polityki wewnętrznej NRD. W kolejnych częściach szczegółowo przedstawiono

kompetencje Rady Państwa w polityce zagranicznej oraz jej cele i zadania w rozwijaniu kontaktów dyplomatycznych NRD z innymi państwami. Wyrażają się one w dążeniu do realizacji pokojowych założeń polityki zagranicznej i licznych próbach urzeczywistnienia zasady pokojowej koegzystencji między państwami niemieckimi, we współpracy z krajami socjalistycznymi i niezaangażowanymi oraz w jej działalności zmierzającej do pokojowej współpracy w dziedzinie ekonomicznej z państwami kapitalistycznymi.

KLAWS J. SCHILLER: *Narodnosta politika SED naprećo Serbam 1945—1949. „Rozhľad”* nr 6/1963, s. 173—184.

Autor omawia rolę, jaką odegrała KPD a później SED w rozstrzygnięciu narodowych problemów Serbołużyczan oraz w przyznaniu im szeroko zakrojonej autonomii kulturalnej. Autor przytacza szereg faktów z powojennej historii społeczeństwa serbołużyckiego świadczących o niezmiernie skomplikowanych problemach, jakie miała SED do rozstrzygnięcia, aby sprawiedliwie i zgodnie z wymogami sytuacji rozwiązać zagadnienie łużyckie.

KURT KRJEŃC: *Serbske wumělstwo a pismowstwo džensa. „Rozhľad”* nr 6/1963, s. 169—173.

Referat przewodniczącego „Domo-winy”, wygłoszony na drugim posiedzeniu V Kongresu Związkowego „Domo-winy”, rozważa dzisiejszy stan kultury serbołużyckiej na tle życia kulturalnego NRD. Autor dochodzi do wniosku, że konwencja sztuki socjalistycznej realizowana jest w całej rozciągłości w dziełach artystów serbołużyckich, acz literatura, a zwłaszcza plastyka, wykazuje jeszcze wiele niedociągnięć na tym polu. Optymistycznie oceniona została praca muzyków łużyckich, których dzieła w coraz większym stopniu wkraczają na estrady NRD i zagranicy.

MANFRED ABELEIN: *Die Verhandlungen über die Internationalisierung der Zufahrtswege nach Berlin seit*

dem Herbst 1961. „Europa Archiv” nr 12/1963, s. 444—450.

Artykuł M. Abeleina jest przeglądem najważniejszych koncepcji międzynarodowienia dróg dojazdowych lądowych, wodnych i powietrznych do Berlina zachodniego, wysuniętych głównie przez USA i ZSRR w czasie prowadzonych rokowań w tej sprawie od jesieni 1961 r. Stanowisko amerykańskie zostało ujęte w dwóch zasadniczych wersjach: 1) kontroli międzynarodowej składającej się z czterech mocarstw okupacyjnych, 2) względnie rozszerzonej o członkostwo państw socjalistycznych, neutralnych oraz przedstawicieli NRD i NRF. Związek Radziecki i NRD w zasadzie odrzucały projekty takiej kontroli, stojąc na stanowisku podporządkowania wszystkich dróg dojazdowych, szczególnie powietrznych, NRD uprzednio uznanej na płaszczyźnie międzynarodowo-prawnej. Rząd NRD w tej sytuacji powinien wykonywać swoje uprawnienia w porozumieniu z grupą międzynarodowych doradców względnie pod ich kontrolą. NRD wysuwała także projekt utworzenia międzynarodowej komórki rozjemczej, która gwarantowałaby spokojną komunikację z Berlinem zachodnim i rozstrzygałaby wszystkie ewentualne spory między władzami NRD a mocarstwami zachodnimi.

WERNER ZOLL: *Über den Wert der Hallstein-Doktrin. „Aussenpolitik”* nr 9/1963, s. 602—609.

Autor wychodzi z założenia, że dyskutowany problem wartości doktryny Hallsteina w zmieniającym się układzie światowych sił politycznych należy rozpatrywać pod kątem jej dotychczasowej skuteczności. Zoll podejmuje próbę takiej konfrontacji, która w podsumowaniu stawia doktrynę Hallsteina w rzędzie celowych i skutecznych instrumentów polityki NRF popierających roszczenia do reprezentowania całego narodu niemieckiego. Wstęp do Ustawy Zasadniczej NRF, który — zdaniem autora — stanowi podstawę do tego roszczenia jest równocześnie podstawą

państwowo-prawną tej doktryny, pomyślonej jako element gwarantujący uznanie tych pretensji, ponieważ wyklucza reprezentowanie w jakimś państwie obok NRF innej władzy niemieckiej. Na zarzuty wysuwane przez przeciwników doktryny Hallsteina, że jakkolwiek przeciwdziała ona uznaniu NRD na forum międzynarodowym, to jednak powoduje negatywne skutki wynikające z nieelastycznej i wręcz skostniałej polityki wschodniej NRF, autor odpowiada, iż nie uwzględniają oni całego szeregu ważnych czynników, które omawia w 6 punktach swego artykułu. Należą do nich ujmowane w różnych aspektach prawnomiędzynarodowe skutki uznania NRD. Swoje stanowisko w tej kwestii W. Zoll analizuje m. in. na przykładach wielu państw neutralnych, szczególnie afrykańskich i azjatyckich. Państwa te, niezorientowane dokładnie w sprawach niemieckich w momencie nawiązania stosunków dyplomatycznych z NRF pozbawione zostały możliwości nawiązania podobnych stosunków z NRD. Analogicznie — zdaniem autora — wygląda pozycja NRD w organizacjach międzynarodowych i specjalistycznych organizacjach ONZ. Ponadto autor uważa, że doktryna Hallsteina stanowi także ważny element w polityce Zjednoczenia Niemiec.

G. E. VAN ITTERSUM: *Die Niederlande und die Bundesrepublik Deutschland. „Aussenpolitik”* nr 9/1963, s. 610—616.

W związku z wejściem w życie dn. 1 VIII 1963 r. porozumienia między NRF i Holandią regulującego sporne problemy między tymi państwami, ambasador Holandii w Bonn, G. E. van Ittersum, przedstawia dotychczasowe osiągnięcia i perspektywy współpracy między Holandią i NRF. Autor zwraca uwagę, że w stosunkach między Holandią i Niemcami trzeba wyodrębnić dwa zasadnicze okresy: okres rządów hitlerowskich, który spowodował ogromne szkody dla Holandii oraz okres po II wojnie światowej charakteryzujący się

— jego zdaniem — coraz ściślejszą współpracą między obu krajami. Koznieni współpracy holendersko-niemieckiej trzeba szukać kilka wieków wstecz, a mianowicie w układzie augsburskim z 1548 roku. Następne stulecia, mimo zmiennych sytuacji historycznych wskazywały na rozwój tendencji korzystnych dla przyjaznych stosunków między obu ościennymi narodami. Przechodząc do omawiania głównych kierunków współpracy, autor entuzjastycznie ustosunkowuje się do realizowanych obecnie koncepcji ścisłego powiązania Holandii i NRF na odcinku obustronnej wymiany handlowej, zapoczątkowanej umową z 1949 r., wymiany dóbr kulturalnych i ścisłej współpracy wojskowej w ramach NATO.

WILHELM CORNIDES: *Das Moskauer Moratorium und die Bundesrepublik*. „Europa Archiv” nr 16/1963, s. 583—592.

Autor po omówieniu treści układu moskiewskiego analizuje problemy związane z przystąpieniem NRF do tego układu. Główna część jego rozważań dotyczy zagadnienia stanowiska, jakie winien zająć rząd NRF wobec podpisania układu moskiewskiego przez rząd NRD i o ile fakt ten ma wpływ na uznanie względnie nieuznanie *de jure* rządu NRD. Nieprzystąpienie do układu moskiewskiego rządu NRF byłoby krokiem niesłusznym, chociażby ze względu na stanowisko rządu Stanów Zjednoczonych w tej sprawie.

MICHAEL P. HÄGELE: *Der amerikanisch-europäische Dialog*. „Aussenpolitik” nr 6/1963, s. 367—392.

Tematem artykułu jest sprawa znalezienia dróg wyjścia z impasu, w którym znalazł się alians atlantycki od mo-

mentu (14 I 1963), gdy gen. de Gaulle zmanifestował swój zamiar utworzenia Europy zachodniej niezależnie od USA. Wg autora, przyczyną rozdzwiku polityczno-strategicznego między Europą a USA jest fakt, iż Europa — na skutek braku skonsolidowania politycznego — nie przedstawia dla USA równorzędnego partnera. Zjawisko to jest o tyle paradoksalne, że współzależność strategiczna i polityczna między obu kontynentami trwa i będzie wzrastać, mimo opozycyjnego stanowiska de Gaulle'a oraz występujących sprzeczności ekonomiczno-finansowych. Zdaniem autora aktualny kryzys aliansu atlantyckiego wywołany jest naturalnym dążeniem państw zachodnioeuropejskich do zapewnienia sobie własnego bezpieczeństwa opartego na prawie dysponowania bronią atomową. W tym stanie rzeczy drogi zmierzające do sementowania atlantyckiego aliansu (przyszła Wspólnota Atlantycka) — uosobione w teorii współzależności (*interdependence*) dwóch równouprawnionych i równowartościowych partnerów — prowadzą wyłącznie przez utworzenie europejskiej egzekutywy dla europejskiego potencjału nuklearnego. To z kolei winno się stać klamrą spinającą Europę pod względem politycznym. W następstwie zaś, atlantycki alians, który do tej pory spoczywał wyłącznie na barkach USA, przyjmie formę dwóch słupów (amerykańskiego i europejskiego), tworzących fundament prawdziwego atlantyckiego partnerstwa. W swoich rozważaniach autor wyznacza dla Niemiec zachodnich pełnoprawne miejsce w europejskim potencjale nuklearnym.

Zestawili:

Z. K., A. S.-L., T. W., J. M., M. J.